

МЕНШІК ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ

**Дәріскер: э.ғ.к., профессор м.а.
Даулиева Ғалия Рахметовна**

МЕНШІК ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ

1. Меншіктің экономикалық категория ретіндегі мазмұны.

2. Меншік нысандарының жіктемесі.

3. Меншікті өзгерту нысандары

Меншік қатынастары

Тарихи дамудың
нәтижесі

экономикалық
жүйенің негізі

Қоғамның әлеуметтік құрамын, әлеуметтік топтарын, олардың арасындағы өзара-байланыстарды анықтайды

Меншік - игіліктерді иемденудің әлеуметтік анықталған нысаны

Меншіктің экономикалық мазмұнының сипаттамалары

Экономика ғылымы өндіру, бөлу, айырбас арқылы игіліктерді иемденуді зерттейді

Экономикалық тұрғыда иемдену нысаны маңызды (өндірістің факторлары, құралдары, шарттары)

Жұмыс күшінің өндірістің құрал жабдықтары мен бірігу сипаты
(адамдардың өндірістік-экономикалық іс-әрекетінің әлеуметтік сипатын анықтайды);

Бір қатысушының игілікті иемденуі (алуы) басқаның бөтенсуін (жоғалтуын) білдіреді

Меншіктің жүзеге асуының маңызды экономикалық нысаны-табыстар

Меншік экономикалық категория ретінде игіліктерді иемдену барысында туындайтын қоғамдық қатынастар

Меншік объектілері

Өндірістің және адам өмір сүруінің материалды шарттары, өндіріс нәтижелері (игіліктер)

Жер, ғимараттар, табиғи ресурстар, өндіріс құрал-жабдықтары, мүлік, ақша, асыл заттар, ақпарат, жұмыс күші, білім, бағалы қағаздар.

Меншік субъектілері

Меншік қатынастарының тараптары, жеке және заңды тұлғалар;

Адам, отбасы, әлеуметтік топтар, ұжым, халық, мемлекет, басқару органдары.

Меншік қатынастары жүйесі

Субъект – объект - субъект қатынастары

Меншік зат емес, меншік – заттарға байланысты адамдар арасындағы қатынастар, яғни меншік объектісін пайдаланудағы субъектінің құқығы

Меншік қатынастары өндіріс факторлары және еңбек өнімін иемдену, бөтенсу, пайдалану, иелік ету, билік ету үрдістерін қамтиды

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде меншікке қатысты мынадай ұғымдар берілген;

Иемдену – мүлікті іс жүзінде иелену мүмкіндігінің заңдық тұрғыдан қамтамасыз етілуі

Билік ету

пайдаланумен

Пайдалану – белгілі бір игіліктен оның пайдалы қасиеттерін алудың және одан пайда таба алудың заң жүзінде қамтамасыз етілуі

пайдалану

иемденумен

Билік ету – мүліктің тағдырын айқындаудың заңмен қамтамасыз етілуі.

иемдену

Меншік нысандарымен

Меншіктің экономикалық мазмұнының сипаттамалары:

Меншік – өндірістің құрал жабдықтары және өніміне қатысты адамдар арасындағы қатынастар

Экономикалық билік және экономикалық тәуелділік қатынастары

Иемдену – меншік объектісін меншік субъектінің өз игілігіне пайдалануы.

Бөтенсу – меншік объектісін иеліктен шығару

Меншіктің экономикалық жүзеге асуы табыс нысандарынан және табысты бөлу әдістерінен көрінеді

Меншік құқықтарының жүзеге асуы

МЕНШІК ҚҰҚЫҚТАРЫ ТЕОРИЯСЫ

Негізін қалаушылар: Рональд Коуз, Армен Алчиан

Өкілдері: Й Барцель, Г. Демсец, Д. Норт, Р. Познер және т.б.

Меншікті
түсіндірудегі
ерекшеліктері

- ✓ ресурс емес, «ресурсты пайдалану бойынша құқық үлесі немесе шоғырлар» меншік болып саналады
- ✓ ресурстқа бекітілген құқық шоғырлары неғұрлым кең болса, соғұрлым оның құндылығы жоғары
- ✓ айырбас акты – меншік құқығы шоғырларының айырбасы
- ✓ меншік – экономикалық шешімдер қабылдау бойынша құқықтар жиынтығы
- ✓ Меншік қатынастары сиректік алғышартымен байланыстырылады
- ✓ Меншік қатынастары – материалды және материалды емес ресурстарға қол жетімділіктен ығыстырылу жүйесі

Меншік құқығы -

Ресурстарды
пайдалануды және
шығындар мен
ұтымдарды бөлуді
бақылау құқығы

«қоғамның сұраныс
және ұсыныс
үдерістерін жүзеге
асыруын анықтаушы
ойын ережелері»

Сирек ресурстар әлеміндегі
адамның орнын анықтайды,
әдеуметтік жанжалдардың
алдын алады,
экономикалық орта:
реттелген, ұйымдасқан,
болжамды

Меншік құқықтары шоғырларының толық тізбесі (А.Оноре тізімі бойынша):

1. Иемдену құқығы, қандай да бір игіліктің жағдайын бақылау құқығы;
2. Пайдалану құқығы, игіліктерден оның пайдалы қасиеттерін алуға деген құқығы;
3. Билік ету құқығы, игіліктерді пайдалануды кім және қалай шешетіндігі жөніндегі құқығы
4. Табыс алуға деген құқығы, игіліктерді пайдаланудан қандай да бір нәтижеге жете алу құқығы;
5. Егемендік құқығы, яғни игіліктерді шеттету, тұтыну немесе жойып жіберу құқығы.
6. Қауіпсіздікке деген құқығы, яғни игілікті қанаудан және сыртқы ортаның зияндылығынан қорғау құқығы

7. Игіліктерді мұрагерлікке беру құқығы
8. Игіліктерді иеленудегі мерзімсіздік құқығы.
9. Сыртқы ортаға зиян келтіретін әдістерді қолдануға қарсылық жасау құқығы
10. Жауапкершілікке жазалау түрін қолдану құқығы, яғни қарызды төлеуге игіліктермен жазалау мүмкіндігі;
11. Қалдық сипатты құқық, яғни бұзылған құқықтарды қалпына келтіруді қамтамасыз ететін институттардың әрекет ету құқығы..

МЕНШІК НЫСАНДАРЫ

Меншікті өзгерту нысандары

Мемлекет иелігінен алу – бұл мемлекеттік кәсіпорындарды тікелей шаруашылық жүргізуші субъектілерге шаруашылық жүргізу және оларға сәйкес өкілеттіліктерді беру арқылы өзгерту

Жекешелендіру заңды және жеке тұлғалардың мемлекеттен мемлекеттік меншік объектілерін, сонымен қатар мемлекеттік кәсіпорындар мен ұйымдардың өзгертілуі арқылы құрылған акционерлік қоғамдардың акциялар үлесін алуы

Жекешелендірудің түрлері

Кіші жекешелендіру – жұмысшылар саны 200 адамға дейінгі мемлекеттік меншіктің шағын объектілерін жекешелендіру

Жаппай жекешелендіру – жұмысшылар саны 200 адамнан асатын орта кәсіпорындарды жекешелендіру. Басқаша, бұл купондық жекешелендіру деп аталады

Жеке жобалар жекешелендіру – жұмысшылар саны 5000 адамнан асатын ірі және стратегиялық маңызы бар мемлекеттік меншік объектілерін жекешелендіру

Жекешелендіру әдістері

Аукциондар, бұлар конкурстар жариялау арқылы қандай да бір мүлікті сату және сатып алу тәсілдерін қарастырады

Акцияларды сату, яғни кәсіпорын капиталындағы үлестерді сату.

Жалға берілген кәсіпорындардың мүлкін сатып алу.

Ұлттандыру, қайта жекешелендіру

Қазақстан Республикасында мемлекет иелігінен алу мен жекешелендірудің негізгі мақсаты мынада:

шаруашылық субъектілерінің тиімді түрі ретінде жеке меншік топтарын қалыптастыру

бағалы қағаздар нарығының субъектісі ретінде инвестициялық құрылым жүйесін дамыту және нығайту

бәсекелестік ортаны қалыптастыру арқылы, өндірісті монополиясыздандыруды қамтамасыз ету

жеке бизнес басымырақ ұйымдық шаруашылық құрылымды қалыптастыру

шағын және орта бизнесты дамыту

***Назарларыңызға
рахмет!***